LEIKWARTIER

Open Monumentendag ANTWERPEN — 8 september 2019

De Gouden Eeuw in Antwerpen

Antwerpen is een stad met een rijke en boeiende geschiedenis. Met een verleden dat op bepaalde plekken heel zichtbaar is en op andere verborgen zit achter soms weelderige, dan weer heel onopvallende gevels. Eén keer per jaar maakt open Monumentendag het mogelijk om eens binnen te kijken.

Ontdek de deelnemende locaties op
WWW.OPENMONUMENTENDAG.BE
of ga naar het **infopunt op de Komedieplaats**
naast de Bourlaschouwburg.
(Open 10 tot 18 uur)

PSST... Geen tijd om alles te bekijken?
Dan is er de Gilbert Van Schoonbeke-route
in de Antwerp Museum App.

Tafereel uit het leven van Gilbert Van Schoonbeke,
JAN SWERTS, 19DE EEUW © KMSKA

In 2019 zet de stad Antwerpen **Gilbert Van Schoonbeke** in de schijnwerpers. Het is 500 jaar geleden dat deze urbanist (1519–1556) hier werd geboren. Van Schoonbeke is amper 37 jaar geworden, maar in zijn korte leven was hij een succesvol ondernemer en grondspeculant. Daarnaast richtte hij een grootschalig bouwbedrijf en een brouwerij-onderneming op en voltooide hij de Spaanse omwalling. Zijn hand is vandaag nog steeds te zien in Antwerpen anno 2019. Reis vandaag even terug naar de Gouden Eeuw en bekijk Antwerpen door de ogen van Gilbert.

Portret Gilbert Van Schoonbeke op 37-jarige leeftijd, 1556.
© MUSEUM BROUWERSHUIS

VU Patricia De Somer – Grote Markt 1, 2000 Antwerpen

LEIKWARTIER

Gilbert Van Schoonbeke, een uitgekiende plantechniek

Gilbert Van Schoonbeke bepaalde het uitzicht van Antwerpen in de 16de eeuw. Zijn tijdgenoten gaven hem daarom de titel 'Meliorator van Antwerpen'. De meeste van zijn projecten zijn ook vandaag nog herkenbaar in het straatbeeld. Niet minder dan een derde van de straten en pleinen uit de 16de eeuw zijn door hem aangelegd. De meest bekende zijn de Stadswaag, de Vrijdagmarkt, de Graanmarkt, het Leikwartier en de Nieuwstad (Eilandje).

Wat zijn stedenbouwkundige projecten zo bijzonder maakt is niet enkel de kwantiteit, maar ook zijn oog voor kwaliteit. Hij is de eerste die niet enkel inzet op het verkavelen van gronden en verkopen van de percelen. Hij maximaliseert de interesse van zijn kopers door een verzorgde en planmatige aanpak en het voorzien van een specifieke economische functie op een centrale plek. Zo maakt hij de gronden aantrekkelijker, trekt een welbepaald publiek aan en verzekert een snelle ontwikkeling.

Portret Gilbert Van Schoonbeke op 21-jarige leeftijd, 1540 © MAAGDENHUIS MUSEUM

Op de Bononiensiskaart (1565) is aangeduid welke staten, pleinen en wijken door Van Schoonbeke zijn aangelegd, welke delen van de omwalling hij heeft voltooid en welke door hem gerealiseerd zijn. Van Schoonbeke is verantwoordelijk voor een toename van 40 procent van het aantal straten in Antwerpen.
© MUSEUM PLANTIN-MORETUS

De Sint-Laurentiuskerk in het Leikwartier © LUCID

Het Torenhof is het laatste 17de-eeuws restant van een buitenhof © LUCID

VU Patricia De Somer – Grote Markt 1, 2000 Antwerpen

LEIKWARTIER

Ontstaan van het Leikwartier, ‘groen op den buiten’

Vanaf 1540 is het bezit van een huis met een grote tuin binnen de stadsomwalling onbetaalbaar geworden. Tegelijkertijd wordt de stad steeds drukker waardoor het bezit van een goed bereikbaar buitenhof zeer aanlokkelijk is.

In 1547 koopt Van Schoonbeke van Willem van de Werve, schout van Antwerpen, het landgoed ‘Ter Beke’, een landelijk domein van 46 hectare ten zuiden van de omwalling. Bedoeling is er een hovenkwartier aan te leggen waar de gegoede burgerij een buitenverblijf kan oprichten. Als hoofdader van de nieuwe wijk legt Van Schoonbeke de Markgravelei aan. Tegen 1550 is bijna de helft van de percelen verkocht. De crisis bemoeilijkt de verdere verkoop. De resterende percelen worden verkocht na de dood van Van Schoonbeke, meestal aan vooraanstaande Antwerpse handelaars. Rond 1570 zijn alle gronden verkocht en telt het Leikwartier 126 buitenhoven.

02

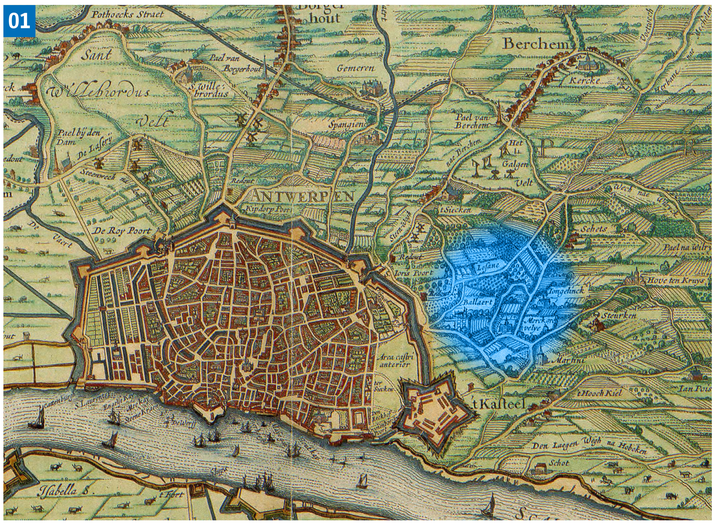

01

03
1661

05
1862

04
1824

06

07
vanaf 1932

01 **Het bezit van een huis met een grote tuin binnen de omwalling was in de 16de eeuw onbetaalbaar geworden. De gegoede burgerij is op zoek naar een goed bereikbaar buitenhof. Het Leikwartier is net buiten de omwalling gelegen, vlakbij het Zuidkasteel.** © KAART VAN CLAES JANSZ. VISSCHER 1624

02 **Volgens een 16de-eeuws handschrift vroeg Van Schoonbeke de kopers van zijn gronden om op de perceelgrens bomen te planten. Deze clausule was niet opgenomen in de verkoopakten, maar vermits kaarten duidelijk de beboomde leien tonen werd de voorwaarde mogelijk mondeling gesteld.** KAART VAN JOANNES CAROLUS VAN LYERE 1698 © FELIXARCHIEF, STADSARCHIEF ANTWERPEN

Het toenemend belang van deze buitenwijk wordt weerspiegeld in de groei van de parochie. De huidige parochiekerk is het vierde kerkgebouw dat in het Leikwartier werd opgetrokken

03 **De eerste Sint-Laurentiuskerk (1661). Ze stond aan de huidige Fransenplaats en werd vernield tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog (1740–1748). In 1777 werd ze vervangen door een grotere kerk.** © ETS VAN GASPAR BOUTTATS (1648–1695) GESNEDEN NAAR TEKENING VAN J. DE ROOSE IN 1676

04 **De derde Sint-Laurentiuskerk ontworpen door P.B. Bourla in 1824. Ze stond op dezelfde plaats als de huidige kerk.** © UIT SINT-LAURENTIUSPAROCHIE, 1659-1984, S.L., 1985

05 **In 1892 wordt de Sint-Laurentiuskerk vergroot naar ontwerp van J.A. Van der Gucht. Ze krijgt een dubbel getorende westbouw.** © FELIXARCHIEF, STADSARCHIEF ANTWERPEN

06 **Oorspronkelijk lag rond de Sint-Laurentiuskerk nog een kerkhof.** © FELIXARCHIEF, STADSARCHIEF ANTWERPEN

07 **De kerk van P.B. Bourla werd afgebroken en vervangen door de huidige Sint-Laurentiuskerk naar ontwerp van J. Huygh, 1932.** © LUCID

VU Patricia De Somer – Grote Markt 1, 2000 Antwerpen

LEIKWARTIER

Leikwartier na de Brialmontomwalling

Tot de jaren 1850 bestaat de buurt grotendeels uit lusthoven, boeren- en hovenierswoningen gelegen aan dreven en lanen zonder bestrating. In 1864 start de afbraak van de 16de-eeuwse stadsmuur en de oprichting van de Brialmontomwalling. Deze ingrijpende verandering in het Antwerpse stadsbeeld heeft eveneens het uitzicht van het Leikwartier bepaald. Het wegennet wordt door de nieuwe verdedigingsgordel onderbroken en sommige straten verdwijnen volledig in de nieuwe omwalling. Het gedeelte binnen de vesting groeit uit tot een volwaardig stadskwartier met statige meesterwoningen, heren- en burgerhuizen. Hier en daar zijn nog restanten van de oude lusthoven bewaard.

01

02

03

04

05

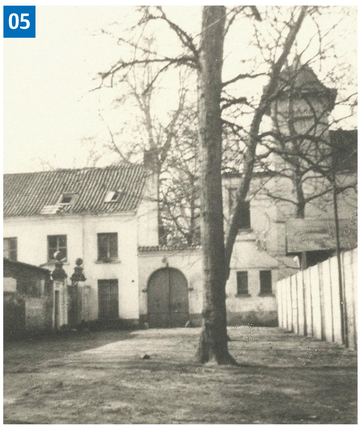

06

07

01 **Het Leikwartier is in 1812 nog een open gebied met bebouwing langs de door Van Schoonbeke getrokken leien en grote hoven.** KAART UIT 1812, © FELIXARCHIEF, STADSARCHIEF ANTWERPEN

Drie voorbeelden van herenhuizen die typerend waren voor de bebouwing van het Leikwartier:

02 **Hof van Luyten, 1960**

03 **Zomerhuis de Bergeyck uit 1821, gesloopt in 2017.**

04 **Begin 20ste eeuw wordt op gronden van de familie Belpaire, ten zuiden van de Markgravelei, een voorname residentiële wijk aangelegd als uitbreiding van het Leikwartier. Ze omvat de Van Put-, Arthur Goemaere- en Bosmanslei.** ARTHUR GOEMAERELEI 1936, © FELIXARCHIEF, STADSARCHIEF ANTWERPEN

05 **Torenhof in 1903.** © FELIXARCHIEF, STADSARCHIEF ANTWERPEN

06 **Vandaag maakt het Torenhof deel uit van het Hof van Leysen, een openbaar park ontstaan uit de samenvoeging van de vroegere domeinen Leysen en Havenith, waarvan de landhuizen in de jaren 1960 werden gesloopt. Enkel de toren is nog oorspronkelijk.** 2019, © LUCID

07 **Zicht vanuit het Hof van Leysen met rechts de pas voltooide Sint-Laurentiuskerk. Op dat moment is er nog veel open ruimte.** MARKGRAVELEI 1936, FELIXARCHIEF, STADSARCHIEF ANTWERPEN

VU Patricia De Somer – Grote Markt 1, 2000 Antwerpen